

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
GIOVANNI PITRUZZELLA
της 19ης Νοεμβρίου 2019¹

Υπόθεση C-653/19 (PPU)

**Ποινική δίκη κατά
DK
παρισταμένης της
Spetsializirana prokuratura**

[αίτηση του Spetsializiran nakazatelen sad
(ποινικού δικαστηρίου ειδικών αρμοδιοτήτων, Βουλγαρία)
για την έκδοση προδικαστικής απόφασης]

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 – Τεκμήριο αθωότητας – Βάρος αποδείξεως – Απόφαση περί ενοχής – Δικαστικός έλεγχος της συνεχίσεως της προσωρινής κρατήσεως»

1. Τα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης των κρατών μελών χαρακτηρίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό από μια αντίφαση που δύσκολα μπορεί να υπερκερασθεί. Συγκεκριμένα, ενώ ανάγουν σε ύψιστη αξία την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας, η οποία όντως αποτελεί θεμέλιο της ευρωπαϊκής ποινικής ταυτότητας, καταφεύγουν συχνότατα στο μέτρο της προσωρινής κρατήσεως². Το νομικό ζήτημα το οποίο καλείται να διευκρινίσει το Δικαστήριο στο πλαίσιο της υπό κρίση προδικαστικής παραπομπής συνίσταται στο εάν και σε ποιο βαθμό η οδηγία (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας³, έχει κατορθώσει, όσον αφορά το νομικό καθεστώς της προσωρινής κρατήσεως, να καταστήσει τον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης λιγότερο ελλιπή και πιο ισορροπημένο⁴.

I. Το νομικό πλαίσιο

A. Η οδηγία 2016/343

2. Από την αιτιολογική σκέψη 16 της οδηγίας 2016/343 προκύπτει ότι «[τ]ο τεκμήριο αθωότητας παραβιάζεται σε περίπτωση που δημόσιες δηλώσεις δημόσιων αρχών ή δικαστικές αποφάσεις, με εξαίρεση τις αποφάσεις περί ενοχής, αναφέρονται στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο ως να είναι ένοχος κατά το χρονικό διάστημα που το πρόσωπο αυτό δεν έχει αποδειχθεί ένοχο κατά τον νόμο. [...] Η διάταξη αυτή δεν θα πρέπει [...] να θίγει προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσης, που

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² Για μια συγκριτική μελέτη, βλ. van Kalmthout, A.M., Knapen, M.M., και Morgenstern, C., (επιμ.), *Pre-trial Detention in the European Union*, Wolf Legal Publishers, 2009, σ. 994.

³ ΕΕ 2016, L 65, σ. 1.

⁴ Για να επαναλάβω τη διατύπωση που χρησιμοποιεί το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο σημείο 5 του ψηφίσματος της 27ης Φεβρουαρίου 2014, το οποίο περιλαμβάνει συστάσεις προς την Επιτροπή για την αναθεώρηση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης [P7_TA (2014) 0174].

λαμβάνονται από δικαστικές ή άλλες αρμόδιες αρχές και βασίζονται σε υπόνοιες ή ενοχοποιητικά στοιχεία, όπως αποφάσεις προφυλάκισης, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω αποφάσεις δεν αναφέρονται στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο ως να είναι ένοχος. Προτού λάβει προκαταρκτική απόφαση, η αρμόδια αρχή ενδεχομένως να οφείλει να διαπιστώσει πρώτα ότι υφίστανται επαρκή ενοχοποιητικά στοιχεία σε σχέση με τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο τα οποία να δικαιολογούν τη σχετική απόφαση, η οποία μπορεί και να περιέχει αναφορά στα εν λόγω στοιχεία».

3. Η αιτιολογική σκέψη 22 της οδηγίας 2016/343 αναφέρει ότι «[η] εισαγγελική αρχή φέρει το βάρος της απόδειξης της ενοχής των υπόπτων και κατηγορουμένων και οποιαδήποτε αμφιβολία θα πρέπει να είναι προς όφελος του υπόπτου ή του κατηγορουμένου. Το τεκμήριο αθωότητας παραβιάζεται όταν το βάρος της αποδείξεως μετατίθεται από την εισαγγελική αρχή στην υπεράσπιση, υπό την επιφύλαξη ενδεχόμενων αυτεπάγγελτων εξουσιών έρευνας του δικαστηρίου, της ανεξαρτησίας του δικαστικού σώματος κατά την εκτίμηση της ενοχής του υπόπτου ή κατηγορουμένου και της χρήσης πραγματικών ή νομικών τεκμηρίων σχετικά με την ποινική ευθύνη προσώπου που είναι ύποπτο ή κατηγορείται για τη τέλεση αξιόποινης πράξης. Τα τεκμήρια αυτά θα πρέπει να περιορίζονται σε λογικά όρια, με συνεκτίμηση της σοβαρότητας του διακυβεύματος και διαφύλαξη των δικαιωμάτων της υπεράσπισης, ενώ τα χρησιμοποιούμενα μέσα θα πρέπει να είναι ευλόγως αναλογικά με τον επιδιωκόμενο θεμιτό στόχο. Τέτοια τεκμήρια θα πρέπει να είναι μαχητά και, εν πάση περιπτώσει, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο υπό τον όρο ότι τηρούνται τα δικαιώματα της υπεράσπισης».

4. Το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής έχει ως εξής:

«Η παρούσα οδηγία θεσπίζει κοινούς ελάχιστους κανόνες σχετικά με:

- α) ορισμένες πτυχές του δικαιώματος στο τεκμήριο αθωότητας κατά την ποινική διαδικασία·
- β) το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του κατά την ποινική διαδικασία.»

5. Το άρθρο 2 της οδηγίας 2016/343 προβλέπει ότι η οδηγία αυτή «εφαρμόζεται στα φυσικά πρόσωπα που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινική διαδικασία. Εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που ένα πρόσωπο θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης ή εικαζόμενης αξιόποινης πράξης μέχρι την απόφαση για την τελική εκτίμηση του κατά πόσον το εν λόγω πρόσωπο διέπραξε τη σχετική αξιόποινη πράξη και μέχρι η εν λόγω απόφαση να καταστεί [αμετάκλητη]».

6. Το άρθρο 6 της οδηγίας 2016/343, με τίτλο «Βάρος της απόδειξης», προβλέπει:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι η εισαγγελική αρχή φέρει το βάρος της απόδειξης της ενοχής των υπόπτων και των κατηγορουμένων. Τούτο ισχύει με την επιφύλαξη οποιασδήποτε υποχρέωσης του δικαστή ή του αρμόδιου δικαστηρίου να αναζητούν τόσο ενοχοποιητικά όσο και απαλλακτικά στοιχεία και του δικαιώματος της υπεράσπισης να προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία, σύμφωνα με την ισχύουσα εθνική νομοθεσία.

2. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οποιαδήποτε αμφιβολία περί της ενοχής είναι προς όφελος του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, μεταξύ άλλων και όταν το δικάζον δικαστήριο διατυπώνει εκτίμηση σχετικά με το εάν το συγκεκριμένο πρόσωπο θα πρέπει να αθωωθεί.»

B. Το βουλγαρικό δίκαιο

7. Το άρθρο 270 του Nakazatelen protsesualen kodeks (Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) ορίζει τα εξής:

«1) Το ζήτημα της αντικατάστασης του περιοριστικού μέτρου δύναται να εγερθεί οποτεδήποτε κατά τη διάρκεια της δίκης. Νέο αίτημα σχετικά με το περιοριστικό μέτρο μπορεί να υποβληθεί ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου μόνο σε περίπτωση μεταβολής των περιστάσεων.

2) Το δικαστήριο αποφαινεται με διάταξη σε δημόσια συνεδρίαση.»

II. Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

8. Ο DK παρευρίσκειτο σε χώρο όπου σημειώθηκε ανταλλαγή πυροβολισμών, κατά τη διάρκεια των οποίων ένα άτομο έχασε τη ζωή του και ένα άλλο τραυματίστηκε σοβαρά. Κατόπιν της ανταλλαγής πυροβολισμών, ο DK παρέμεινε στον τόπο του εγκλήματος και παραδόθηκε στην αστυνομία. Για τις πράξεις αυτές, του απαγγέλθηκαν κατηγορίες για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση και ανθρωποκτονία εκ προθέσεως και τέθηκε υπό προσωρινή κράτηση στις 11 Ιουνίου 2016. Η εισαγγελική αρχή διατείνεται ότι ο DK ευθύνεται για τον θάνατο του θύματος. Ο DK ισχυρίζεται ότι ενήργησε ευρισκόμενος σε νόμιμη άμυνα.

9. Η ποινική διαδικασία κατά του DK παραπέμφθηκε ενώπιον δικαστηρίου στις 9 Νοεμβρίου 2017. Ο DK υπέβαλε μια πρώτη αίτηση για την απόλυσή του στις 5 Φεβρουαρίου 2018, η οποία απορρίφθηκε. Τουλάχιστον έξι ακόμη αιτήσεις υποβλήθηκαν από τον DK προς τον σκοπό αυτό. Απορρίφθηκαν όλες είτε από το πρωτοβάθμιο είτε από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο. Όλες αυτές οι αιτήσεις κρίθηκαν με γνώμονα την εκ του νόμου απαίτηση περί συνδρομής νέων περιστάσεων οι οποίες θέτουν υπό αμφισβήτηση τη νομιμότητα της κρατήσεως.

10. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η εισαγγελική αρχή δεν όφειλε να υποβάλει αίτημα συνέχισης της προσωρινής κρατήσεως. Η εν λόγω κράτηση συνεχίζεται για όσο διάστημα η υπεράσπιση δεν είναι σε θέση να αποδείξει μεταβολή των περιστάσεων κατά την έννοια του άρθρου 270 του βουλγαρικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Το αιτούν δικαστήριο δύναται να διατάξει την απόλυση του προσωρινώς κρατούμενου μόνον εφόσον αποδειχθεί με πειστικό τρόπο από την υπεράσπιση ότι υπήρξε μεταβολή των περιστάσεων. Κατά το αιτούν δικαστήριο, το άρθρο 270 του εν λόγω κώδικα μεταθέτει το βάρος αποδείξεως από την εισαγγελική αρχή στην υπεράσπιση και καθιερώνει τεκμήριο νομιμότητας της συνέχισης της κρατήσεως, του οποίου η ανατροπή απόκειται στην υπεράσπιση. Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες για το αν η προσέγγιση αυτή συνάδει προς την αιτιολογική σκέψη 22 και το άρθρο 6 της οδηγίας 2016/343. Επικαλείται επίσης την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) της 27ης Αυγούστου 2019, *Magnitskiy* κ.λπ. κατά Ρωσίας⁵, με την οποία κρίθηκε ότι το υπέρ της απολύσεως τεκμήριο αντιστρέφεται όταν το εθνικό δίκαιο επιτρέπει τη συνέχιση της προσωρινής κρατήσεως εάν δεν συντρέχουν νέες περιστάσεις και ότι τούτο ισοδυναμεί με μετάθεση του βάρους αποδείξεως στην υπεράσπιση. Ως εκ τούτου, η εθνική νομοθεσία θα μπορούσε επίσης να αντίκειται στο άρθρο 5, παράγραφος 3, της Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ).

11. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, εξάλλου, ότι η εθνική νομοθεσία δεν προβλέπει ούτε ανώτατο όριο διάρκειας της προσωρινής κρατήσεως ούτε οιονδήποτε αυτεπάγγελτο περιοδικό έλεγχο.

⁵ CE:ECHR:2019:0827JUD003263109.

12. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Spetsializiran nakazatelen sad (ποινικό δικαστήριο ειδικών αρμοδιοτήτων, Βουλγαρία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και, με απόφαση που περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 4 Σεπτεμβρίου 2019 και επικυρώθηκε στις 27 Σεπτεμβρίου 2019, υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Συνάδει προς το άρθρο 6 και την αιτιολογική σκέψη 22 της οδηγίας 2016/343, καθώς και προς τα άρθρα 6 και 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), εθνική νομοθεσία η οποία, κατά το επ' ακροατηρίου στάδιο της ποινικής διαδικασίας, θέτει ως προϋπόθεση για να γίνει δεκτή η αίτηση της υπεράσπισης περί άρσης του μέτρου προσωρινής κρατήσεως του κατηγορουμένου την ύπαρξη μεταβολής των περιστάσεων;»

III. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

13. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως περιήλθε στο Δικαστήριο στις 4 Σεπτεμβρίου 2019. Το Δικαστήριο, λόγω αμφιβολιών ως προς την εξέλιξη της εκκρεμούς ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου διαδικασίας, απηύθυνε στο αιτούν δικαστήριο αίτημα παροχής πληροφοριών, στο οποίο δόθηκε απάντηση στις 13 Σεπτεμβρίου 2019. Στις 25 Σεπτεμβρίου 2019 το αιτούν δικαστήριο ενημέρωσε το Δικαστήριο ότι η απόφαση περί απόλυσεως του DK είχε ακυρωθεί από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο. Το αιτούν δικαστήριο διοργάνωσε στις 27 Σεπτεμβρίου 2019 έκτακτη ακροαματική διαδικασία, κατά τη διάρκεια της οποίας ο DK υπέβαλε νέα αίτηση για την απόλυσή του. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο, με απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2019, αποφάσισε την υπαγωγή της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στην επείγουσα διαδικασία του άρθρου 107, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας.

14. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν ο DK και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Μόνον η Επιτροπή ανέπτυξε τις απόψεις της κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση η οποία διεξήχθη ενώπιον του Δικαστηρίου στις 7 Νοεμβρίου 2019.

IV. Ανάλυση

A. Προκαταρκτικά ζητήματα

15. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν συνάδει προς το άρθρο 6 της οδηγίας 2016/343 και, ενδεχομένως, προς τον Χάρτη, εθνική ποινική νομοθεσία σύμφωνα με την οποία απόφαση επιβολής προσωρινής κρατήσεως δύναται να αρθεί, κατά το επ' ακροατηρίου στάδιο της ποινικής διαδικασίας, μόνον εφόσον συντρέχουν «νέες περιστάσεις». Η ανάγνωση του προδικαστικού ερωτήματος πρέπει, ωστόσο, να λάβει υπόψη το υπόλοιπο σκεπτικό της αποφάσεως περί παραπομπής, από το οποίο προκύπτει εναργέστερα ότι το εν λόγω ερώτημα τίθεται σε σχέση με το ζήτημα του βάρους αποδείξεως. Κατ' άλλη διατύπωση, είναι συμβατή προς το άρθρο 6 της οδηγίας 2016/343 νομοθεσία η οποία απαιτεί από τον κατηγορούμενο, προκειμένου να αρθεί η προσωρινή του κράτηση, να αποδείξει την ύπαρξη νέων περιστάσεων;

16. Το ερώτημα είναι μεν διατυπωμένο με απλό τρόπο, πλην όμως εγείρει θεμελιώδη ζητήματα για τον ευρωπαϊκό ποινικό χώρο.

17. Ειδικότερα, το ερώτημα ανακύπτει εντός συγκεκριμένου πλαισίου. Το αιτούν δικαστήριο περιγράφει με αρκετά ανησυχητικό τρόπο την ισχύουσα εθνική νομοθεσία περί προσωρινής κρατήσεως. Συγκεκριμένα, δεν προβλέπεται χρονικό όριο στην προσωρινή κράτηση άπαξ και η ποινική διαδικασία εισέλθει στο επ' ακροατηρίου στάδιο. Βεβαίως, το άρθρο 270 του βουλγαρικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ορίζει ότι ο κατηγορούμενος δύναται *οποτεδήποτε* να ζητήσει την άρση της προσωρινής κρατήσεώς του, φαίνεται όμως ότι στην πράξη η πραγματική απόλυση ή η

αντικατάσταση του περιοριστικού μέτρου δύσκολα μπορούν να επιτευχθούν⁶.

18. Δεν μπορώ, επομένως, να μη διατυπώσω τους προβληματισμούς μου ενώπιον της καταστάσεως αυτής. Οι προβληματισμοί αυτοί τίθενται σε δύο επίπεδα: καταρχάς, ως προς το ειδικόν, σε σχέση με την προσωπική κατάσταση του DK· εν συνεχεία, ως προς το γενικόν, σε σχέση με το τι καταδεικνύει η υπό κρίση υπόθεση για την πραγματικότητα του ευρωπαϊκού ποινικού χώρου.

19. Πρώτον, ο DK είναι κατηγορούμενος: κάθε κατηγορούμενος, όμως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ακόμη ένοχος, είναι δε μάλιστα δυνητικώς αθώος. Θα μπορούσαμε να αποδεχθούμε άνευ ετέρου ότι η κράτησή του είναι χρονικώς απεριόριστη; Δεν θα συνιστούσε γλωσσικό ατόπημα το να εξακολουθούμε να μιλάμε για *προσωρινή* κράτηση; Ως εκ τούτου, μολονότι δεν αποτελεί βεβαίως δική μου αρμοδιότητα να κρίνω την επιλογή των κρατών μελών να υιοθετούν νομικά συστήματα τα οποία επιβάλλουν ευρέως το μέτρο της προσωρινής κρατήσεως⁷, φρονώ ότι σε κάθε σχετική με το συγκεκριμένο ζήτημα εξέταση πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι πρόκειται για δυνητικώς *μη* ένοχα πρόσωπα τα οποία αναμένουν, υπό γενικώς μάλλον δυσμενείς συνθήκες, τον καθορισμό της ποινικής τους τύχης.

20. Δεύτερον, οι προβληματισμοί μου οφείλονται στην κατ' ουσίαν ανύπαρκτη εναρμόνιση σε επίπεδο Ένωσης στον συγκεκριμένο τομέα, όπως θα επιχειρήσω να καταδείξω κατωτέρω. Η υπό κρίση υπόθεση μας υποχρεώνει να διαπιστώσουμε τα όρια του δικαίου της Ένωσης. Επί ενός τόσο θεμελιώδους ζητήματος όπως είναι η διάρκεια της προσωρινής κρατήσεως και των προϋποθέσεων υπό τις οποίες δύναται μια απόφαση επιβολής προσωρινής κρατήσεως να προσβληθεί ενώπιον δικαστηρίου, είναι λυπηρό να διαπιστώνεται η περιορισμένη αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης. Δεν είναι δυνατό να δικαιολογηθούν τα πάντα στο όνομα της έλλειψης αρμοδιότητας της Ένωσης να δράσει στο συγκεκριμένο τομέα.

21. Βεβαίως, επί ποινικών υποθέσεων, αυτό που δεν διασφαλίζεται από την Ένωση μπορεί να το πράξει το ΕΔΔΑ. Εν προκειμένω, η επίδικη υπόθεση θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ευκαιρία για το Δικαστήριο να ασκήσει τον ρόλο του ως σηματοδότης αρμοδιοτήτων⁸. Είναι προφανές πως ό,τι δεν ρυθμίζεται από το δίκαιο της Ένωσης δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι βρίσκεται εκτός του ίδιου του δικαίου. Θα επανέλθω στο ζήτημα αυτό κατωτέρω, αλλά μπορεί ήδη να ειπωθεί ότι το ΕΔΔΑ έχει αναπτύξει σημαντικές αρχές που οριοθετούν το περιθώριο εκτιμήσεως των κρατών που είναι συμβαλλόμενα μέρη στην ΕΣΔΑ όσον αφορά τις αποφάσεις επιβολής προσωρινής κρατήσεως. Όμως, πόσο χρόνο ακόμη θα έπρεπε να παραμείνει ο DK υπό προσωρινή κράτηση μέχρι την έκδοση αποφάσεως από το δικαστήριο του Στρασβούργου; Ποια η τύχη κάποιου του οποίου οι εκπρόσωποι, ενδεχομένως για οικονομικούς λόγους, δεν παραστάθηκαν στην επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου;

22. Πέραν του ζητήματος των σχέσεων μεταξύ των συστημάτων, καθίσταται ιδιαιτέρως επείγουσα η ανάγκη να επιληφθεί ο νομοθέτης της Ένωσης του ζητήματος της, έστω και ελάχιστης, εναρμονίσεως της προσωρινής κρατήσεως, διότι μακροπρόθεσμα είναι ο ίδιος ο ευρωπαϊκός ποινικός χώρος που απειλείται. Πράγματι, δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις μπορεί να υπάρξει μόνον εάν ενισχυθεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών, η εμπιστοσύνη δε αυτή δεν θα

6 Πάντως, όπως παρατήρησε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, καθαυτό το γράμμα του άρθρου 270 του βουλγαρικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας δεν προσδιορίζει ούτε τους αντίστοιχους ρόλους της υπεράσπισης και της εισαγγελικής αρχής, ούτε τον απαιτούμενο βαθμό αποδείξεως, ούτε τις περιστάσεις οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν ως «νέες» υπό την έννοια της διατάξεως αυτής, με αποτέλεσμα να καταλείπεται, κατά την άποψή μου, στον εθνικό δικαστή ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως οσάκις καλείται να εφαρμόσει τη διάταξη αυτή, εκτός αν τον εμποδίζουν άλλα στοιχεία της εθνικής νομοθεσίας που δεν περιελήφθησαν στην ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφία.

7 Και τούτο κατά μείζονα λόγο διότι αναγνωρίζω ότι η επιλογή αυτή υπαγορεύεται προφανώς και από λόγους αναγόμενους στην προστασία της δημόσιας ασφάλειας.

8 Αν μου επιτρέπεται να δανειστώ την έκφραση του Georges Vedel.

μπορέσει να εμπεδωθεί με νηφαλιότητα από τα κράτη μέλη εάν αυτά εφαρμόζουν τόσο αποκλίνουσες θέσεις, μεταξύ άλλων, επί ζητημάτων προσωρινής κρατήσεως, της οποίας η επιβολή πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο περιορισμένη και η οποία, υπενθυμίζω, συνιστά εξαίρεση στο δικαίωμα στην ελευθερία, ακρογωνιαίο λίθο του νομικού πολιτισμού μας.

23. Ανεξαρτήτως, πάντως, των προβληματισμών μου και της δυσaréσκειάς μου σχετικά με το παρόν στάδιο εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης, δεν έχω άλλη επιλογή από το να διαπιστώσω, κατόπιν μιας αυστηρώς νομικής αναλύσεως, ότι η περίπτωση του DK δεν διέπεται από την οδηγία 2016/343.

B. Επί του προδικαστικού ερωτήματος

24. Επιβάλλει το άρθρο 6 της οδηγίας 2016/343 στα κράτη μέλη την υποχρέωση να προβλέπουν ότι η εισαγγελική αρχή φέρει το βάρος αποδείξεως σε περίπτωση που η υπεράσπιση ζητεί την άρση της προσωρινής κρατήσεως όταν αυτή συνεχίζεται ενώ η ποινική διαδικασία βρίσκεται στο επ' ακροατηρίου στάδιο; Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, θα καταδείξω, πρώτον, ότι η οδηγία 2016/343 δεν περιλαμβάνει καμία ρύθμιση σχετικά με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες είναι δυνατή η προσβολή αποφάσεως συνέχισης της προσωρινής κρατήσεως. Το ενδιάμεσο αυτό συμπέρασμα θα εξεταστεί, δεύτερον, υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με την οδηγία 2016/343 και τις αποφάσεις περί προσωρινής κρατήσεως. Τρίτον, η ανάλυση θα ολοκληρωθεί με υπόμνηση των επιταγών του ΕΔΔΑ.

1. Γραμματική, συστηματική, ιστορική και τελεολογική ερμηνεία της οδηγίας 2016/343

25. Κατ' αρχάς, επισημαίνω ότι η σχέση μεταξύ της επίμαχης στην κύρια δίκη υποθέσεως και του άρθρου 6 της οδηγίας 2016/343 δεν είναι προφανής.

26. Η οδηγία 2016/343 προβλέπει βεβαίως ότι εφαρμόζεται «στα φυσικά πρόσωπα που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινική διαδικασία»⁹. Δεν αμφισβητείται ότι ο DK εμπίπτει στο υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2016/343.

27. Η εν λόγω οδηγία, εξάλλου, εφαρμόζεται «σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας», δηλαδή από τη στιγμή που ένα πρόσωπο θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξεως μέχρι την απόφαση για την τελική εκτίμηση του κατά πόσον το εν λόγω πρόσωπο διέπραξε τη σχετική αξιόποινη πράξη και μέχρι η εν λόγω απόφαση να καταστεί αμετάκλητη¹⁰. Η χρονική περίοδος κατά την οποία ο κατηγορούμενος βρίσκεται υπό προσωρινή κράτηση εντάσσεται πλήρως στη διαδικασία αυτή, οπότε η υπόθεση της κύριας δίκης εμπίπτει, κατ' αρχήν, στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2016/343¹¹. Ωστόσο, είναι σαφές ότι κάθε άρθρο της οδηγίας αυτής δεν εφαρμόζεται οπωσδήποτε σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας¹².

28. Διέπει, εντούτοις, το άρθρο 6 της οδηγίας 2016/343 το ζήτημα του βάρους αποδείξεως επί διαδικασιών διά των οποίων βάλλεται η εξακολούθηση της προσωρινής κρατήσεως; Δεν είμαι πεπεισμένος γι' αυτό.

⁹ Άρθρο 2 της οδηγίας 2016/343.

¹⁰ Βλ. άρθρο 2 της οδηγίας 2016/343.

¹¹ Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 40).

¹² Βλ., μεταξύ άλλων, άρθρα 8 και 9 της οδηγίας 2016/343, τα οποία κατοχυρώνουν αντιστοίχως το δικαίωμα παραστάσεως του κατηγορουμένου στη δίκη του και το δικαίωμα σε νέα δίκη.

29. Συναφώς, πρέπει να σημειωθεί ότι το άρθρο αυτό εντάσσεται στο ευρύτερο κεφάλαιο που αφορά το τεκμήριο αθωότητας. Η οδηγία 2016/343 επιβάλλει στα κράτη μέλη να μεριμνούν ώστε οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι να τεκμαίρονται αθώοι μέχρις ότου αποδειχθεί η ενοχή τους σύμφωνα με τον νόμο¹³. Ειδικότερα, όσο δεν έχει αποδειχθεί η ενοχή υπόπτου ή κατηγορουμένου σύμφωνα με τον νόμο, στις δημόσιες δηλώσεις δημόσιων αρχών καθώς και στις δικαστικές αποφάσεις το εν λόγω πρόσωπο δεν πρέπει να αναφέρεται ως ένοχο¹⁴. Τούτο ωστόσο «δεν θίγει τις πράξεις της εισαγγελικής αρχής που αποσκοπούν να αποδείξουν την ενοχή του υπόπτου ή του κατηγορουμένου και δεν θίγει επίσης τις προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσης που λαμβάνονται από δικαστικές ή άλλες αρμόδιες αρχές και βασίζονται σε υπόνοιες ή ενοχοποιητικά στοιχεία»¹⁵. Όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο το τεκμήριο αθωότητας πρέπει να τηρείται σε δημόσιες δηλώσεις και προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσεως, το γράμμα του άρθρου 4 της οδηγίας 2016/343 δύναται να αποσαφηνιστεί με την ανάγνωση της αιτιολογικής σκέψης 16 της οδηγίας αυτής, από την οποία συνάγεται ότι δεν μπορεί να προσάπτεται στο κατηγορητήριο τυχόν αναφορά στο εν λόγω πρόσωπο ως δυνητικά ένοχο. Η τήρηση του τεκμηρίου αθωότητας «δεν θα πρέπει να θίγει επίσης τις προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσης [...] όπως αποφάσεις προφυλάκισης, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω αποφάσεις δεν αναφέρονται στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο ως να είναι ένοχος. Προτού λάβει προκαταρκτική απόφαση, η αρμόδια αρχή ενδεχομένως να οφείλει να διαπιστώσει πρώτα ότι υφίστανται επαρκή ενοχοποιητικά στοιχεία σε σχέση με τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο τα οποία να δικαιολογούν τη σχετική απόφαση, η οποία μπορεί και να περιέχει αναφορά στα εν λόγω στοιχεία»¹⁶. Επομένως, η αναφορά στο σημείο αυτό στις αποφάσεις επιβολής προσωρινής κρατήσεως συνδέεται αποκλειστικά με το ζήτημα των δηλώσεων των δημόσιων και δικαστικών αρχών, στις οποίες η οδηγία απαγορεύει, επομένως, να αναφέρεται ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος ως ένοχος.

30. Όσον αφορά το βάρος αποδείξεως κατά κυριολεξία, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 –το οποίο ακριβώς αφορά το προδικαστικό ερώτημα– επιβάλλει στα κράτη μέλη να διασφαλίζουν ότι η εισαγγελική αρχή φέρει το βάρος της *απόδειξης της ενοχής* των υπόπτων και των κατηγορουμένων. Τούτο ισχύει «με την επιφύλαξη οποιασδήποτε υποχρέωσης του δικαστή ή του αρμόδιου δικαστηρίου να αναζητούν τόσο ενοχοποιητικά όσο και απαλλακτικά στοιχεία και του δικαιώματος της υπεράσπισης να προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία, σύμφωνα με την ισχύουσα εθνική νομοθεσία»¹⁷. Οποιαδήποτε αμφιβολία περί της ενοχής είναι προς όφελος του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, «μεταξύ άλλων και όταν το δικάζον δικαστήριο διατυπώνει εκτίμηση σχετικά με το εάν το συγκεκριμένο πρόσωπο θα πρέπει να αθωωθεί»¹⁸. Η αιτιολογική σκέψη 22 της οδηγίας 2016/343 επιδιώκει να αποσαφηνίσει τη βούληση του νομοθέτη. Εξ αυτής προκύπτει ότι πρόκειται για το βάρος αποδείξεως της *ενοχής* των υπόπτων και των κατηγορουμένων και ότι το βάρος αυτό πρέπει να το φέρει η εισαγγελική αρχή. Ο νομοθέτης της Ένωσης φαίνεται να έχει δεχθεί τη δυνατότητα χρήσης πραγματικών ή νομικών τεκμηρίων σχετικά με την ποινική ευθύνη προσώπου που είναι ύποπτο ή κατηγορείται για τη τέλεση αξιόποινης πράξεως, χωρίς αυτά να θίγουν την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας, υπό την προϋπόθεση ότι «περιορίζονται σε λογικά όρια, με συνεκτίμηση της σοβαρότητας του διακυβεύματος και διαφύλαξη των δικαιωμάτων της υπεράσπισης, ενώ τα χρησιμοποιούμενα μέσα θα πρέπει να είναι ευλόγως αναλογικά με τον επιδιωκόμενο θεμιτό στόχο. Τέτοια τεκμήρια θα πρέπει να είναι μαχητά και εν πάση περιπτώσει θα πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο υπό τον όρο ότι τηρούνται τα δικαιώματα της υπεράσπισης»¹⁹.

13 Βλ. άρθρο 3 της οδηγίας 2016/343.

14 Βλ. άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343.

15 Άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343. Η υπογράμμιση δική μου.

16 Αιτιολογική σκέψη 16 της οδηγίας 2016/343. Η υπογράμμιση δική μου.

17 Άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343.

18 Άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343.

19 Αιτιολογική σκέψη 22 της οδηγίας 2016/343. Η λεπτομερέστερη διατύπωση της εν λόγω αιτιολογικής σκέψεως έρχεται σε αντίθεση με τη λακωνικότερη διατύπωση του άρθρου 6 της οδηγίας 2016/343, το οποίο δεν κάνει καμία μνεία στα τεκμήρια που αναφέρονται στο προοίμιο της οδηγίας.

31. Επομένως, ενώ το άρθρο 4 της οδηγίας 2016/343 αναφέρεται ρητώς στις προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσεως, όπως είναι οι αποφάσεις περί επιβολής προσωρινής κρατήσεως²⁰, διαπιστώνεται ότι το άρθρο 6 της εν λόγω οδηγίας δεν περιέχει αντίστοιχη αναφορά. Το ίδιο ισχύει και με την αιτιολογική σκέψη 22 της εν λόγω οδηγίας. Τούτο εξηγείται, κατά τη γνώμη μου, από το γεγονός ότι ο νομοθέτης της Ένωσης ρυθμίζει εν προκειμένω ένα άλλο στάδιο της ποινικής διαδικασίας, εκείνο της αποδείξεως της ενοχής²¹. Το άρθρο 4 της οδηγίας 2016/343 έχει ως μοναδικό σκοπό, όσον αφορά τις αποφάσεις περί προσωρινής κρατήσεως, να διασφαλίζει ότι οι αποφάσεις αυτές δεν αναφέρουν τους κατηγορουμένους ως ενόχους. Δεδομένου ότι η απόφαση περί επιβολής προσωρινής κρατήσεως δεν είναι απόφαση κρίνουσα επί της ενοχής των εν λόγω προσώπων, όπως εξάλλου ρητώς ορίζει η οδηγία²², η απόφαση αυτή δεν εμπίπτει, κατά τη γνώμη μου, στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της οδηγίας 2016/343.

32. Η ερμηνεία αυτή δεν αναιρείται από το γράμμα της παραγράφου 2 του άρθρου 6 της οδηγίας 2016/343, όπου προβλέπεται ότι οποιαδήποτε αμφιβολία περί της ενοχής είναι προς όφελος του κατηγορουμένου. Πράγματι, δεδομένου ότι η προσωρινή κράτηση του κατηγορουμένου αποφασίζεται πριν την έκδοση αποφάσεως επί της ενοχής του –δηλαδή σε στάδιο της ποινικής διαδικασίας κατά το οποίο καμία πεποίθηση περί ενοχής δεν μπορεί να σχηματιστεί και, επομένως, υφίστανται οπωσδήποτε αμφιβολίες–, αν έπρεπε να θεωρηθεί ότι το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 εφαρμόζεται και επί αποφάσεων προσωρινής κρατήσεως, οι περιπτώσεις επιβολής του μέτρου της προσωρινής κρατήσεως θα περιοριζόνταν σημαντικά, όπως ορθώς παρατήρησε η Επιτροπή²³.

33. Η συστατική ερμηνεία του άρθρου 6 της οδηγίας 2016/343, υπό την έννοια ότι σκοπός του δεν είναι η ρύθμιση του ζητήματος της κατανομής του βάρους αποδείξεως κατά την έκδοση αποφάσεων περί προσωρινής κρατήσεως, ενισχύεται περαιτέρω από την ανάλυση του ιστορικού της εν λόγω οδηγίας. Το σημείο 16 της αιτιολογικής εκθέσεως της προτάσεως οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας²⁴ ανέφερε ότι, για την Επιτροπή, δεδομένου ότι τα θέματα προσωρινής κράτησης έχουν αποτελέσει ήδη αντικείμενο χωριστών πρωτοβουλιών σε επίπεδο Ένωσης, «η προσωρινή κράτηση δεν εξετάζεται στην παρούσα οδηγία». Το γεγονός ότι η εμβέλεια των άλλων αυτών νομοθετικών πρωτοβουλιών παραμένει

20 Όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 16 της οδηγίας 2016/343.

21 Το γράμμα των αιτιολογικών σκέψεων 36 και 37 φαίνεται να επιβεβαιώνει ότι, κατά το πνεύμα του νομοθέτη, «απόφαση [...] επί της ενοχής ή της αθωότητας του υπόπτου ή του κατηγορουμένου» είναι, κατ' αρχήν, η απόφαση που εκδίδεται μετά τη διεξαγωγή της δίκης.

22 Επομένως, το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 της οδηγίας 2016/343 διαφοροποιείται εκ φύσεως με σαφήνεια από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της οδηγίας αυτής. Το άρθρο 4 της οδηγίας 2016/343 εφαρμόζεται στις δημόσιες δηλώσεις δημοσίων αρχών καθώς και σε δικαστικές αποφάσεις πλην εκείνων που αποφαινόνται επί της ενοχής, αλλά και στις προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσεως, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι αποφάσεις περί επιβολής προσωρινής κρατήσεως. Αντιθέτως, το άρθρο 6 της εν λόγω οδηγίας εφαρμόζεται μόνο στις αποφάσεις που κρίνουν, κατά τη γνώμη μου, επί της ουσίας της ενοχής. Για ένα άλλο παράδειγμα της διακρίσεως αυτής, βλ. απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2019, ΑΗ κ.λπ. (Τεκμήριο αθωότητας) (C-377/18, EU:C:2019:670, σκέψεις 34 και 35).

23 Επομένως, θα επρόκειτο κατ' ουσίαν για την περίπτωση του αυτόφωρου εγκλήματος και της πέραν πάσης αμφιβολίας ομολογίας, εάν και εφόσον υπάρχει τέτοια ομολογία. Πάντως, η ΕΣΔΑ θέτει την ύπαρξη απλώς και μόνον «ευλόγου υπονοίας ότι διέπραξεν αδίκημα» –και όχι βεβαιότητας– ως έναν από τους όρους εφαρμογής της εξαίρεσως από το δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια: βλ. άρθρο 5, παράγραφος 1, σημείο γ', της ΕΣΔΑ.

24 COM(2013) 821 τελικό.

μέχρι σήμερα περιορισμένη²⁵ δεν μπορεί να δικαιολογήσει ερμηνεία της οδηγίας 2016/343 η οποία βαίνει πέραν αυτού που η οδηγία επιτρέπει. Συναφώς δε, επισημαίνω επίσης ότι δεν έγινε δεκτή η πρόταση του Κοινοβουλίου να περιληφθεί ρητή αναφορά στην προσωρινή κράτηση μόνο στο κείμενο του άρθρου 4²⁶.

34. Όπως υπενθύμισα ανωτέρω, σκοπός της οδηγίας 2016/343 είναι να ενισχύσει *ορισμένες* πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας προκειμένου να ενισχυθεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη των κρατών μελών στα αντίστοιχα συστήματά τους απονομής ποινικής δικαιοσύνης και η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και άλλων διαταγών²⁷. Επομένως, η οδηγία 2016/343 θέσπισε *ελάχιστους* κανόνες, συμφώνως προς τη νομική της βάση²⁸, σχετικά με *ορισμένες* μόνον πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας στο πλαίσιο διεξαγωγής των ποινικών διαδικασιών²⁹.

35. Η νομολογία του Δικαστηρίου έχει μέχρι τούδε επιμείνει ιδιαίτερος επί της εν λόγω ελάχιστης εναρμονίσεως προκειμένου να περιορίσει το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2016/343 όσον αφορά τα εθνικά συστήματα προσωρινής κρατήσεως.

2. Η οδηγία 2016/343 και οι αποφάσεις περί προσωρινής κρατήσεως στη νομολογία του Δικαστηρίου

36. Στην πρώτη υπόθεση Milev³⁰, το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί του συμβατού προς τα άρθρα 3 και 6 της οδηγίας 2016/343 μιας γνωμοδοτήσεως που εξέδωσε το Ανώτατο Δικαστήριο της Βουλγαρίας, η οποία παρείχε στα εθνικά δικαστήρια που ήταν αρμόδια να αποφαινούνται επί προσφυγής κατά αποφάσεως περί προσωρινής κρατήσεως τη δυνατότητα να αποφασίσουν, κατά το επ' ακροατηρίου στάδιο της ποινικής διαδικασίας, εάν η συνέχιση της προσωρινής κρατήσεως κατηγορουμένου έπρεπε να αποτελέσει αντικείμενο δικαστικού ελέγχου ως προς, μεταξύ άλλων, το κατά πόσον υφίστανται εύλογες υπόνοιες ότι ο εν λόγω κατηγορούμενος διέπραξε το αδίκημα που του αποδίδεται. Δεδομένου ότι το ερώτημα είχε υποβληθεί ενώ η οδηγία 2016/343 είχε τεθεί σε ισχύ αλλά δεν είχε ακόμη παρέλθει η προθεσμία για τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο, το Δικαστήριο περιορίστηκε να υπενθυμίσει τις υποχρεώσεις που υπέχουν τα κράτη μέλη κατά το συγκεκριμένο αυτό διάστημα³¹, πριν διαπιστώσει ότι, εφόσον η επίμαχη γνωμοδότηση παρείχε στα εν λόγω δικαστήρια την ελευθερία να εφαρμόσουν τις διατάξεις της ΕΣΔΑ, όπως αυτές έχουν ερμηνευθεί από το ΕΔΔΑ, ή το εθνικό ποινικό δικονομικό δίκαιο, η γνωμοδότηση αυτή δεν ήταν ικανή να θέσει σοβαρά σε κίνδυνο, μετά την εκπνοή της προθεσμίας μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο, τους σκοπούς της οδηγίας 2016/343. Στην εν λόγω υπόθεση, η απάντηση του Δικαστηρίου επικεντρώθηκε επομένως στο ζήτημα

25 Τουτέστιν, και εξ όσων γνωρίζω, δεν δόθηκε καμία συγκεκριμένη συνέχεια στην Πράσινη Βίβλο της 14ης Ιουνίου 2011, «Ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στον ευρωπαϊκό δικαστικό χώρο – Πράσινη Βίβλος για την εφαρμογή της ενωσιακής ποινικής νομοθεσίας στον τομέα της κράτησης» [COM(2011) 327 τελικό]. Στο σημείο 16 της αιτιολογικής εκθέσεως επί της προτάσεως οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας [COM(2013) 821 τελικό], η Επιτροπή αναφερόταν επίσης στην απόφαση-πλαίσιο 2009/829/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2009, σχετικά με την εφαρμογή μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στις αποφάσεις περί μέτρων επιτήρησης εναλλακτικά προς την προσωρινή κράτηση (ΕΕ 2009, L 294, σ. 20). Σκοπός της εν λόγω αποφάσεως-πλαισίου είναι, όπως μαρτυρεί ο τίτλος της, να προωθηθεί η αμοιβαία αναγνώριση εναλλακτικών προς την προσωρινή κράτηση μέτρων: επομένως, δεν αποσκοπεί στη ρύθμιση της ίδιας της προσωρινής κρατήσεως. Επιπλέον, αναγνωρίζει ότι το δικαίωμα ενός προσώπου να επωφεληθεί, κατά τη διεξαγωγή ποινικών διαδικασιών, μη στερητικού της ελευθερίας μέτρου εναλλακτικά προς την κράτηση αποτελεί «ζήτημα που διέπεται από το ουσιαστικό δίκαιο και τη δικονομία του κράτους μέλους διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας» (άρθρο 2, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαισίου 2009/829).

26 Βλ. τροποποίηση υπ' αριθ. 41 της εκθέσεως επί της προτάσεως οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας (έγγραφο A8-0133/2015).

27 Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 2 και 4 της οδηγίας 2016/343.

28 Τουτέστιν το άρθρο 82 ΣΛΕΕ, όπου προβλέπεται η θέσπιση ελάχιστων κανόνων όταν τούτο είναι αναγκαίο «για να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών, καθώς και η αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις που έχουν διασυνοριακές διαστάσεις». Επιπλέον, οι ελάχιστοι αυτοί κανόνες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις διαφορές μεταξύ των νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών και δεν θίγουν τη δυνατότητα διατηρήσεως ή θεσπίσεως υψηλότερου επιπέδου προστασίας.

29 Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 4 και 9 και άρθρο 1 της οδηγίας 2016/343.

30 Απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 2016 (C-439/16 PPU, EU:C:2016:818).

31 Βλ. απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 2016, Milev (C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, σκέψεις 29 έως 32).

της υποχρέωσης να μην τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο το επιδιωκόμενο από την οδηγία 2016/343 αποτέλεσμα κατά την προθεσμία μεταφοράς της στο εθνικό δίκαιο, το δε –υποκείμενο αλλά διακριτό³²– ζήτημα της συμβατότητας της γνωμοδοτήσεως του Ανωτάτου Δικαστηρίου και, ευρύτερα, της βουλγαρικής νομοθεσίας, προς την οδηγία 2016/343 δεν εξετάστηκε.

37. Στη δεύτερη υπόθεση Milev³³, ζητήθηκε από το Δικαστήριο να κρίνει αν τα άρθρα 3, 4 και 10 της οδηγίας 2016/343, σε συνδυασμό με τις αιτιολογικές σκέψεις 16 και 48 της εν λόγω οδηγίας καθώς και τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, έχουν την έννοια ότι, όταν ένα εθνικό δικαστήριο ελέγχει κατά πόσον υφίστανται εύλογες υπόνοιες, κατά την έννοια της εθνικής νομοθεσίας, περί του ότι ένα πρόσωπο διέπραξε αδίκημα, από τις οποίες εξαρτάται η συνέχιση της κρατήσεώς του, το δικαστήριο αυτό μπορεί να περιοριστεί στη διαπίστωση ότι, εκ πρώτης όψεως, το εν λόγω πρόσωπο μπορεί να έχει διαπράξει το αδίκημα ή, άλλως, να κρίνει αν το δικαστήριο αυτό οφείλει να διερευνήσει αν υπάρχει μεγάλη πιθανότητα το εν λόγω πρόσωπο να έχει διαπράξει το εν λόγω αδίκημα. Το αιτούν δικαστήριο ζήτησε επίσης από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν οι προμνησθείσες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης έχουν την έννοια ότι το εθνικό δικαστήριο που αποφαινεται επί αιτήσεως για την αντικατάσταση επιβληθέντος περιοριστικού μέτρου προσωρινής κρατήσεως μπορεί να αιτιολογήσει την απόφασή του χωρίς να προβεί σε αντιπαράβολή των ενοχοποιητικών και απαλλακτικών αποδεικτικών στοιχείων ή αν το δικαστήριο αυτό οφείλει να προβεί σε λεπτομερέστερη εξέταση των αποδεικτικών αυτών στοιχείων και να απαντήσει με σαφήνεια στα επιχειρήματα που προβλήθηκαν από το πρόσωπο που τελεί υπό κράτηση³⁴.

38. Το Δικαστήριο, αφού υπενθύμισε το γράμμα των άρθρων 2, 3, 4 και 10 της οδηγίας 2016/343, διευκρίνισε ότι ο σκοπός της οδηγίας αυτής «είναι, όπως προκύπτει από το άρθρο 1 και από την αιτιολογική σκέψη 9 αυτής, να θεσπιστούν κοινοί ελάχιστοι κανόνες για τις ποινικές διαδικασίες σχετικά με ορισμένες πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας»³⁵. Οι ελάχιστοι αυτοί κανόνες έχουν σκοπό να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη των κρατών μελών στα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών και, ως εκ τούτου, να συμβάλουν στη διευκόλυνση της αμοιβαίας αναγνώρισης των αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις³⁶. Λόγω του ελάχιστου αυτού χαρακτήρα των κανόνων, ο οποίος αναδείχθηκε ιδιαιτέρως στη συγκεκριμένη απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε ότι η οδηγία 2016/343 «δεν έχει την έννοια ότι συνιστά ένα πλήρες και εξαντλητικό νομοθέτημα το οποίο αποσκοπεί στον καθορισμό του συνόλου των προϋποθέσεων για την έκδοση αποφάσεως περί προσωρινής κρατήσεως»³⁷. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι το άρθρο 3 και το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 «δεν αντιτίθενται στη λήψη προκαταρκτικών αποφάσεων δικονομικής φύσεως, όπως η απόφαση περί διατηρήσεως μέτρου προσωρινής κρατήσεως που λαμβάνεται από δικαστική αρχή, οι οποίες βασίζονται σε υπόνοιες ή ενοχοποιητικά αποδεικτικά στοιχεία, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω αποφάσεις δεν αναφέρονται στο πρόσωπο που κρατείται ως εάν ήταν ένοχο»³⁸. Κατά τα λοιπά, το Δικαστήριο έκρινε ότι, «στο μέτρο που [...] το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθούν οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να ληφθεί απόφαση περί προσωρινής κρατήσεως και, ειδικότερα, ο βαθμός δικανικής πεποίθησης που πρέπει να σχηματίζει όσον αφορά τον δράστη της παραβάσεως, ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να εξετάσει τα διάφορα αποδεικτικά στοιχεία και η έκταση της αιτιολογίας που υποχρεούται να παραθέσει απαντώντας στα

32 Κατά τη διατύπωση του σημείου 35 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα M. Bobek στην υπόθεση Milev (C-439/16 PPU, EU:C:2016:760).

33 Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018 (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732).

34 Βλ. απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 38).

35 Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 45).

36 Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 46).

37 Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 47).

38 Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 49).

επιχειρήματα που προβλήθηκαν ενώπιόν του, *τα ζητήματα αυτά δεν διέπονται από την εν λόγω οδηγία αλλά αποκλειστικά από το εθνικό δίκαιο*»³⁹. Κατ' άλλη διατύπωση, ακόμη σαφέστερη, η οδηγία 2016/343 «δεν ρυθμίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες είναι δυνατό να ληφθεί απόφαση περί προσωρινής κρατήσεως»⁴⁰.

39. Πλέον δε προσφάτως, το Δικαστήριο εξέδωσε διάταξη βάσει του άρθρου 99 του Κανονισμού Διαδικασίας⁴¹. Κατ' ουσίαν, το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί εάν το άρθρο 4 της οδηγίας 2016/343, σε συνδυασμό με την αιτιολογική της σκέψη 16, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι οι απαιτήσεις που απορρέουν από το τεκμήριο αθωότητας επιβάλλουν στο αρμόδιο δικαστήριο, όταν εξετάζει τις εύλογες υπόνοιες περί του ότι ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος διέπραξε την προσαπτόμενη σε αυτόν αξιόποινη πράξη, προκειμένου να αποφανθεί επί της νομιμότητας αποφάσεως περί προσωρινής κρατήσεως, να προβαίνει σε στάθμιση των ενοχοποιητικών και των απαλλακτικών αποδεικτικών στοιχείων που έχουν προσκομισθεί ενώπιόν του και να αιτιολογεί την απόφασή του όχι μόνον παραθέτοντας τα στοιχεία που ελήφθησαν υπόψη, αλλά και αποφαινόμενο επί των αντιρρήσεων του συνηγόρου του εν λόγω προσώπου⁴². Έχοντας επισημάνει ότι η υπόθεση φαίνεται να εντάσσεται «στο ευρύτερο πλαίσιο [43] της εννοίας της “ευλόγου υπονομίας” του άρθρου 5, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της ΕΣΔΑ»⁴⁴, το Δικαστήριο, αφού στηρίχθηκε στις χρήσιμες για την απάντησή του επί της προδικαστικής παραπομπής διατάξεις της οδηγίας 2016/343, έκρινε σκόπιμο να ενισχύσει το σκεπτικό του με την περαιτέρω επίκληση του άρθρου 6 της εν λόγω οδηγίας, αποφαινόμενο ότι, «εάν, κατόπιν εξετάσεως των ενοχοποιητικών και των απαλλακτικών αποδεικτικών στοιχείων, ένα εθνικό δικαστήριο καταλήξει στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν εύλογες υπόνοιες ότι ένα πρόσωπο διέπραξε τις πράξεις που του προσάπτονται και εκδώσει προκαταρκτική απόφαση με αυτό το περιεχόμενο, τούτο δεν ισοδυναμεί με την παρουσίαση του υπόπτου ή του κατηγορουμένου ως ενόχου για τις πράξεις αυτές, κατά την έννοια του άρθρου 4 της οδηγίας 2016/343»⁴⁵. Παράλληλα, το Δικαστήριο υπενθύμισε τη νομολογία *Milev* σχετικά με τον ελάχιστο βαθμό εναρμονίσεως που επιδιώκει η οδηγία 2016/343, η οποία δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως ένα «πλήρες και εξαντλητικό νομοθέτημα» το οποίο αποσκοπεί «στον καθορισμό του συνόλου των προϋποθέσεων για την έκδοση αποφάσεως περί προσωρινής κρατήσεως, είτε πρόκειται για τον τρόπο εξετάσεως των διαφόρων αποδεικτικών στοιχείων είτε για την έκταση της αιτιολογίας μιας τέτοιας αποφάσεως»⁴⁶. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι «τα άρθρα 4 και 6 της οδηγίας 2016/343 [...] δεν κωλύουν το αρμόδιο δικαστήριο, όταν εξετάζει τις εύλογες υπόνοιες περί του ότι ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος διέπραξε την προσαπτόμενη σε αυτόν αξιόποινη πράξη, προκειμένου να αποφανθεί επί της νομιμότητας αποφάσεως περί προσωρινής κρατήσεως, να προβαίνει σε στάθμιση των ενοχοποιητικών και των απαλλακτικών αποδεικτικών στοιχείων που έχουν προσκομισθεί ενώπιόν του και να αιτιολογεί την απόφασή του όχι μόνον παραθέτοντας τα στοιχεία που ελήφθησαν υπόψη, αλλά και αποφαινόμενο επί των αντιρρήσεων του συνηγόρου του εν λόγω προσώπου»⁴⁷. Η διαπίστωση ότι το άρθρο 6 της οδηγίας 2016/343 «δεν κωλύει» μπορεί, σύμφωνα με όσα έχει προηγουμένως κρίνει το Δικαστήριο, να νοηθεί υπό την έννοια ότι η εν λόγω διάταξη απλώς δεν έχει εφαρμογή⁴⁸. Μόνο με τον τρόπο αυτόν μπορεί η ανάγνωση του διατακτικού της διατάξης να έχει νόημα⁴⁹.

39 Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, *Milev* (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 48). Η υπογράμμιση δική μου.

40 Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, *Milev* (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 49).

41 Διάταξη της 12ης Φεβρουαρίου 2019, RH (C-8/19 PPU, EU:C:2019:110).

42 Διάταξη της 12ης Φεβρουαρίου 2019, RH (C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, σκέψη 49).

43 Σε σχέση με την απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, *Milev* (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732).

44 Διάταξη της 12ης Φεβρουαρίου 2019, RH (C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, σκέψη 52).

45 Διάταξη της 12ης Φεβρουαρίου 2019, RH (C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, σκέψη 57).

46 Διάταξη της 12ης Φεβρουαρίου 2019, RH (C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, σκέψη 59).

47 Διάταξη της 12ης Φεβρουαρίου 2019, RH (C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, σκέψη 60). Η υπογράμμιση δική μου.

48 Υπέρ της ερμηνείας αυτής συνηγορεί το γεγονός ότι το Δικαστήριο εξέδωσε τη διάταξη αυτή βάσει του άρθρου 99 του Κανονισμού Διαδικασίας του και ότι έκανε στο κείμενο της εν λόγω διατάξεως μνεία στην απόφαση *Milev* της 19ης Σεπτεμβρίου 2018 (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732), στην οποία ετέθη παρόμοιο ζήτημα.

49 Εκ πρώτης όψεως φαίνεται περίεργο να συμπληρώνεται η παρεχόμενη από το άρθρο 4 της οδηγίας 2016/343 ερμηνεία –η οποία αφορά μόνον τις δικαστικές αποφάσεις πλην αυτών που αποφαίνονται επί της ενοχής– με παραπομπή στο άρθρο 6 της ίδιας οδηγίας που καλύπτει τις αποφάσεις με τις οποίες σκοπεύεται η απόδειξη της ενοχής των υπόπτων ή κατηγορουμένων.

3. Οι αποφάσεις περί προσωρινής κρατήσεως στη νομολογία του ΕΔΔΑ

40. Η οδηγία 2016/343 συνιστά εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη τα οποία κατοχυρώνονται στα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη και τα οποία η οδηγία μνημονεύει ρητώς⁵⁰. Σκοπός του τεκμηρίου αθωότητας είναι να εξασφαλίζεται ότι ουδείς θεωρείται ένοχος ούτε τυγχάνει μεταχειρίσεως αρμόζουσας σε ένοχο για κάποιο ποινικό αδίκημα εφόσον η ενοχή του δεν έχει διαπιστωθεί από δικαστήριο⁵¹. Η οδηγία 2016/343 περιέχει εξάλλου μια ρήτρα απαγόρευσης μεταβολής επί τα χείρω σύμφωνα με την οποία «καμία διάταξη της [εν λόγω] οδηγίας δεν επιτρέπεται να εκληφθεί υπό την έννοια ότι περιορίζει ή αποκλίνει από τα δικαιώματα και τις δικονομικές εγγυήσεις που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη, την ΕΣΔΑ [...] ή από το δίκαιο οποιουδήποτε κράτους μέλους που παρέχει υψηλότερο βαθμό προστασίας»⁵².

41. Τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη κατοχυρώνουν, αντιστοίχως, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και το δικαίωμα προσβάσεως σε αμερόληπτο δικαστήριο, καθώς και, όπως προανέφερα, το τεκμήριο αθωότητας και τα δικαιώματα της υπεράσπισης. Από την επεξήγηση σχετικά με το άρθρο 48 συνάγεται ειδικότερα ότι το άρθρο αυτό είναι το ίδιο με το άρθρο 6, παράγραφοι 2 και 3, της ΕΣΔΑ και, σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στην ΕΣΔΑ.

42. Η μνημονευόμενη από το αιτούν δικαστήριο νομολογία του ΕΔΔΑ δεν αφορούσε, όμως, το συμβατό της εκάστοτε υπό κρίση υποθέσεως προς το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, αλλά προς το άρθρο 5, παράγραφος 3, αυτής⁵³.

43. Με την απόφαση *Magnitskiy* κ.λπ. κατά Ρωσίας⁵⁴, το ΕΔΔΑ υπενθύμισε τις πάγιες πλέον αρχές τις οποίες είχε κατά το παρελθόν διαμορφώσει προκειμένου να εκτιμάται η συμβατότητα της συνέχισης της προσωρινής κρατήσεως προς τις επιταγές της ΕΣΔΑ.

44. Ειδικότερα, μολονότι η προσωρινή κράτηση μπορεί να επιτρέπεται για τους λόγους που προβλέπονται στο άρθρο 5, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της ΕΣΔΑ, η τρίτη παράγραφος του εν λόγω άρθρου θέτει «ορισμένες δικονομικές εγγυήσεις» και προβλέπει, μεταξύ άλλων, «ότι η διάρκεια της προσωρινής κρατήσεως πρέπει να είναι εύλογη: επομένως, δεν είναι απεριορίστη»⁵⁵. Η εξακολούθηση της υπάρξεως εύλογων υπονοιών περί τελέσεως αξιόποινης πράξεως από τον συλληφθέντα αποτελεί *sine qua non* προϋπόθεση για τη νομιμότητα της συνεχίσεως της κρατήσεως⁵⁶, αλλά, μετά την παρέλευση «ορισμένου χρονικού διαστήματος», δεν είναι πλέον αρκετή. Το ΕΔΔΑ θα πρέπει τότε να καθορίσει, πρώτον, εάν οι λοιποί δικαιολογητικοί λόγοι που έχουν επικαλεστεί οι δικαστικές αρχές εξακολουθούν να νομιμοποιούν τη στέρηση της ελευθερίας και, δεύτερον, εφόσον οι λόγοι αυτοί αποδεικνύονται λυσιτελείς και επαρκείς, εάν οι εθνικές αρχές επέδειξαν ιδιαίτερη επιμέλεια για τη

50 Βλ. αιτιολογική σκέψη 1 της οδηγίας 2016/343.

51 Βλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2009, *Rubach* (C-344/08, EU:C:2009:482, σκέψη 31 και μνημονευόμενη νομολογία).

52 Άρθρο 13 της οδηγίας 2016/343.

53 Κατά το οποίο «[π]αν πρόσωπον συλληφθέν ή κρατηθέν υπό τας προβλεπομένας εν παραγράφω 1γ του παρόντος άρθρου συνθήκας οφείλει να παραπεμφθή συντόμως ενώπιον δικαστού ή ετέρου δικαστικού λειτουργού νομίμως εντεταλμένου όπως εκτελή δικαστικά καθήκοντα, έχει δε το δικαίωμα να δικασθή εντός λογικής προθεσμίας ή απολυτή κατά την διαδικασίαν. Η απόλυσις δύναται να εξαρτηθή από εγγύησιν εξασφαλίζουσα την παράστασιν του ενδιαφερομένου εις την δικάσιμον». Το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ αντιστοιχεί στο άρθρο 6 του Χάρτη [βλ. επεξηγήσεις σχετικά με το άρθρο 6 του Χάρτη. Για μια εκτίμηση από το Δικαστήριο των ζητημάτων προσωρινής κρατήσεως υπό το πρίσμα του άρθρου 6 του Χάρτη, βλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2015, *Lanigan* (C-237/15 PPU, EU:C:2015:474, σκέψεις 54 επ.)].

54 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Αυγούστου 2019 (CE:ECHR:2019:0827JUD003263109).

55 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 5ης Ιουλίου 2016, *Buzadji* κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας (CE:ECHR:2016:0705JUD002375507, § 86). Ωστόσο, το ΕΔΔΑ δεν έχει καθορίσει μέγιστη διάρκεια της προσωρινής κρατήσεως: βλ. έκθεση εκπονηθείσα από τον *Pedro Agramunt* για την Επιτροπή νομικών ζητημάτων και ανθρωπίνων δικαιωμάτων της Κοινοβουλευτικής Συνελεύσεως του Συμβουλίου της Ευρώπης με τίτλο «Η κατάχρηση του μέτρου της προσωρινής κρατήσεως στα συμβαλλόμενα κράτη της [ΕΣΔΑ]» (έγγραφο 13863 με ημερομηνία 7 Σεπτεμβρίου 2015, σημείο 22). Βλ., επίσης, απόφαση του ΕΔΔΑ της 3ης Οκτωβρίου 2006, *McKay* κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:2006:1003JUD000054303, § 45), στην οποία το ΕΔΔΑ δικαιολογεί τον μη καθορισμό ανώτατου ορίου στη χρονική διάρκεια της προσωρινής κρατήσεως λόγω της σημασίας που προσδίδεται, κατά τον έλεγχο της, στις ιδιαιτερότητες κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως.

56 Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του ΕΔΔΑ της 17ης Μαρτίου 2016, *Rasul Jafarov* κατά Αζερμπαϊτζάν (CE:ECHR:2016:0317JUD006998114, § 119 και μνημονευόμενη νομολογία).

διεξαγωγή της διαδικασίας⁵⁷. Οι αρχές οφείλουν να αποδείξουν με πειστικό τρόπο ότι κάθε περίοδος κράτησης, όσο σύντομη και αν είναι, ήταν δικαιολογημένη⁵⁸. Όταν καλούνται να αποφανθούν αν ένα πρόσωπο πρέπει να απολυθεί ή να κρατηθεί, οφείλουν να διερευνούν αν υφίστανται άλλα μέτρα που να διασφαλίζουν την παρουσία του στην ποινική διαδικασία⁵⁹. Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι η επιβολή του μέτρου είναι δικαιολογημένη σε περίπτωση κινδύνου φυγής, ασκήσεως πίεσεως επί των μαρτύρων, κινδύνου αλλοιώσεως των αποδεικτικών στοιχείων, συμπαιγνίας, υποτροπής, διαταράξεως της δημόσιας τάξεως ή σε περίπτωση ανάγκης να προστατευτεί το πρόσωπο που αποτελεί το αντικείμενο του στερητικού της ελευθερίας μέτρου⁶⁰. Το ΕΔΔΑ έχει επίσης κρίνει ότι «το τεκμήριο είναι πάντοτε υπέρ της απολύσεως του προσωρινώς κρατούμενου [...] Κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρις ότου κηρυχθεί ένοχος και [το άρθρο 5, παράγραφος 3, της ΕΣΔΑ] έχει κατ' ουσίαν ως σκοπό να επιβάλλει την προσωρινή απόλυσή του αφ' ης στιγμής η εξακολούθηση της κρατήσεως παύει να είναι εύλογη [...] Η νομιμότητα της συνεχίσεως της κρατήσεως κατηγορουμένου πρέπει να εκτιμάται σε κάθε περίπτωση με βάση τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως. Η συνέχιση της φυλάκισης μπορεί να δικαιολογηθεί σε δεδομένη περίπτωση μόνον εάν συγκεκριμένες ενδείξεις αποκαλύπτουν την ύπαρξη πραγματικής επιταγής δημοσίου συμφέροντος η οποία υπερσχύει, ανεξάρτητα από το τεκμήριο αθωότητας, του κανόνα του σεβασμού της προσωπικής ελευθερίας»⁶¹. Προς τούτο, οι δικαστικές αρχές οφείλουν, «λαμβάνοντας δεόντως υπόψη την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας, να εξετάζουν όλες τις περιστάσεις οι οποίες θα μπορούσαν να εκδηλώσουν ή να αποκλείσουν την ύπαρξη της εν λόγω επιταγής δημοσίου συμφέροντος η οποία δικαιολογεί παρέκκλιση από τον κανόνα του άρθρου 5 [της ΕΣΔΑ]. Βάσει ακριβώς των λόγων που περιλαμβάνονται στις αποφάσεις αυτές και βάσει των πλήρως αποδεδειγμένων πραγματικών περιστατικών που εκτίθενται από τον ενδιαφερόμενο στο πλαίσιο των ισχυρισμών του, πρέπει το [ΕΔΔΑ] να κρίνει αν υπήρξε ή όχι παράβαση του άρθρου 5, παράγραφος 3, [της ΕΣΔΑ]»⁶².

45. Στην απόφαση *Magnitskiy κ.λπ. κατά Ρωσίας*⁶³, το ΕΔΔΑ έλαβε επίσης ιδιαιτέρως υπόψη το γεγονός ότι οι εθνικές αρχές ανέτρεψαν το υπέρ της απολύσεως τεκμήριο, κρίνοντας ότι, ελλείψει νέων περιστάσεων, η προσωρινή κράτηση έπρεπε να συνεχιστεί. Το ΕΔΔΑ υπενθύμισε ότι το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ καθιερώνει τον εξαιρετικό χαρακτήρα των προσβολών του δικαιώματος στην ελευθερία, οι οποίες επιτρέπονται μόνο σε εξαντλητικώς απαριθμούμενες και αυστηρώς καθορισμένες περιπτώσεις⁶⁴. Πάντως, από τη νομολογία του ΕΔΔΑ συνάγεται ότι η μετάθεση του βάρους αποδείξεως από την εισαγγελική αρχή στην υπεράσπιση δικαιολογεί ασφαλώς τη διατύπωση επικρίσεων από πλευράς της τελευταίας, πλην όμως δεν αποτελεί αυτοτελή, επαρκή και αυτόματο λόγο για τη διαπίστωση παραβάσεως του άρθρου 5, παράγραφος 3, της ΕΣΔΑ, δεδομένου ότι η παράβαση αυτή διαπιστώνεται πάντοτε κατόπιν *in concreto* εξετάσεως όλων των περιστάσεων της εκάστοτε υπό κρίση περιπτώσεως⁶⁵.

46. Οι διαπιστώσεις σχετικά με το ζήτημα της αποδείξεως στη νομολογία του ΕΔΔΑ είναι πολύ πιο ακριβείς όταν η εξέταση της υποθέσεως γίνεται υπό το πρίσμα του άρθρου 6, παράγραφος 2, της ΕΣΔΑ⁶⁶, καθόσον το ΕΔΔΑ έχει εξάλλου κρίνει ότι, στον τομέα του ποινικού δικαίου, το ζήτημα της διεξαγωγής των αποδείξεων πρέπει να εξετάζεται υπό το πρίσμα αυτής της διατάξεως⁶⁷.

57 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 5ης Ιουλίου 2016, *Buzadji κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας* (CE:ECHR:2016:0705JUD002375507, § 87).

58 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 5ης Ιουλίου 2016, *Buzadji κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας* (CE:ECHR:2016:0705JUD002375507, § 87).

59 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 5ης Ιουλίου 2016, *Buzadji κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας* (CE:ECHR:2016:0705JUD002375507, § 87).

60 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 5ης Ιουλίου 2016, *Buzadji κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας* (CE:ECHR:2016:0705JUD002375507, § 88).

61 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 5ης Ιουλίου 2016, *Buzadji κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας* (CE:ECHR:2016:0705JUD002375507, § 89 και 90).

62 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 5ης Ιουλίου 2016, *Buzadji κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας* (CE:ECHR:2016:0705JUD002375507, § 91).

63 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Αυγούστου 2019 (CE:ECHR:2019:0827JUD003263109).

64 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Αυγούστου 2019, *Magnitskiy κ.λπ. κατά Ρωσίας* (CE:ECHR:2019:0827JUD003263109, § 222).

65 Βλ., ιδίως, απόφαση του ΕΔΔΑ της 24ης Μαρτίου 2016, *Zherebin κατά Ρωσίας* (CE:ECHR:2016:0324JUD005144509, § 51, 60 και 62).

66 Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ δεν υπέπεσε σε αντίφαση κρίνοντας «η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας παραβιάζεται άπαξ και το βάρος αποδείξεως μετατεθεί από την εισαγγελική αρχή στην υπεράσπιση» (απόφαση του ΕΔΔΑ της 31ης Μαρτίου 2009, *Natunen κατά Φινλανδίας*, CE:ECHR:2009:0331JUD002102204, § 53), όπερ έρχεται σε αντίθεση προς τη θέση ότι η μετάθεση αυτή δεν συνεπάγεται αφ' εαυτής παράβαση του άρθρου 5, παράγραφος 3, της ΕΣΔΑ.

67 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 6ης Δεκεμβρίου 1988, *Barberà, Messegué και Jabardo κατά Ισπανίας* (CE:ECHR:1988:1206JUD001059083, § 76).

47. Αντιθέτως, από τη σχετική με το άρθρο 5, παράγραφος 3, της ΕΣΔΑ νομολογία συνάγεται ότι το ΕΔΔΑ διερευνά, πέραν του *a priori* καθορισμού του βάρους αποδείξεως σε διαδικασίες με αντικείμενο την αμφισβήτηση αποφάσεων περί προσωρινής κρατήσεως, κατά πόσον το σύνολο των επιχειρημάτων υπέρ και κατά της υπάρξεως δημοσίου συμφέροντος δυνάμενου να δικαιολογήσει προσβολή του κανόνα του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ –ήτοι της ελευθερίας– έχει εξεταστεί από την αρμόδια για τον έλεγχο των αποφάσεων αυτών αρχή, εξέταση η οποία πρέπει να αντικατοπτρίζεται στην απόφαση της εν λόγω αρχής⁶⁸. Το ΕΔΔΑ δεν απέκλεισε ούτε το ενδεχόμενο προσφυγής σε κάποιο τεκμήριο όσον αφορά την πλήρωση των νομίμων προϋποθέσεων για την εξακολούθηση της προσωρινής κρατήσεως, υπό την προϋπόθεση, ωστόσο, ότι η ύπαρξη συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών που δικαιολογούν υποχώρηση του κανόνα του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ αποδεικνύεται με πειστικό τρόπο από τις αρχές, ώστε να μπορούν να συνιστούν επαρκείς λόγους για τη νομιμοποίηση της συνέχισης της στέρησης της ελευθερίας⁶⁹.

4. Συμπέρασμα της αναλύσεως

48. Επομένως, από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι βούληση του νομοθέτη δεν ήταν να διασφαλίσει με την οδηγία 2016/343 το δικαίωμα στην ελευθερία, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 του Χάρτη και στο άρθρο 5 της ΕΣΔΑ, αλλά μόνο να εναρμονίσει *ορισμένες* πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας⁷⁰. Ως εκ τούτου, το άρθρο 6 της οδηγίας 2016/343 αφορά το ζήτημα του βάρους αποδείξεως προς απόδειξη της ενοχής του κατηγορουμένου. Δεδομένου δε ότι το ζήτημα της κατανομής του βάρους αποδείξεως προς αμφισβήτηση της αποφάσεως περί συνέχισης της προσωρινής κρατήσεως αποτελεί διαφορετικό ζήτημα, δεν διέπεται από το άρθρο 6 της οδηγίας 2016/343.

V. Πρόταση

49. Λαμβανομένων υπόψη των σκέψεων που προεκτέθηκαν, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το Spetsializiran nakazatelen sad (ποινικό δικαστήριο ειδικών αρμοδιοτήτων, Βουλγαρία) ως εξής:

Το άρθρο 6 της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, δεν ρυθμίζει το ζήτημα του βάρους αποδείξεως όσον αφορά τις αποφάσεις περί συνέχισης της προσωρινής κρατήσεως.

⁶⁸ Βλ. αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 26ης Ιουλίου 2001, Pijkon κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2001:0726JUD003397796, § 86 και 87), και της 19ης Μαρτίου 2014, Pastukhov και Yelagin κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2013:1219JUD005529907, § 40). Με την απόφαση της 10ης Μαρτίου 2009, Bykov κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2009:0310JUD000437802, § 64 και 65), το ΕΔΔΑ, αφού υπενθύμισε την επί της αρχής θέση του όσον αφορά την αντιστροφή του βάρους αποδείξεως προκειμένου να αποδείξει την υποχρέωση απολύσεως, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι συντρέχει παράβαση του άρθρου 5, παράγραφος 3, της ΕΣΔΑ λόγω του ότι δέκα αιτήσεις περί απολύσεως είχαν απορριφθεί για τον ίδιο ύποπτο με δέκα απορριπτικές αποφάσεις οι οποίες περιόριζονταν σε απαρίθμηση των νομίμων λόγων διατηρήσεως του καθεστώτος κρατήσεως, χωρίς να τους τεκμηριώνουν με λυσιτελή και επαρκή αιτιολογία και χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την εξέλιξη της καταστάσεως (βλ. § 64 και 65 της εν λόγω αποφάσεως).

⁶⁹ Σχετικά με τεκμήριο που έχει κριθεί συμβατό προς το άρθρο 5, παράγραφος 3, της ΕΣΔΑ, βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 24ης Αυγούστου 1998, Contrada κατά Ιταλίας (CE:ECHR:1998:0824JUD002714395, § 58)· για την αντίθετη περίπτωση, βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 26ης Ιουλίου 2001, Pijkon κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2001:0726JUD003397796, § 84 επ.). Με την τελευταία αυτή απόφαση, το ΕΔΔΑ επισημαίνει την ανεπαρκή αιτιολογία της αποφάσεως (βλ., ειδικότερα, § 86 της εν λόγω αποφάσεως).

⁷⁰ Η σύνοψη της εκτίμησης επιπτώσεων τονίζει ότι ο γενικός σκοπός της οδηγίας 2016/343 είναι να διασφαλίσει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει δίκαιη δίκη αν θίγεται το τεκμήριο αθωότητας [βλ. σημείο 1 της συνοπτικής αναλύσεως επιπτώσεων που συνοδεύει το έγγραφο «Πρόταση μέτρων για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας», doc. SWD(2013) 479 final της 27ης Νοεμβρίου 2013]. Το ζήτημα του δικαιώματος στην ελευθερία φαίνεται επομένως να είναι ξένο προς την οδηγία 2016/343.